

BUGU

Dil ve Eğitim Dergisi

BUGU
Journal of Language and Education

3/1, 102-105

TÜRKİYE

www.bugudergisi.com

E-ISSN: 2717-8137

Değerlendirme Makalesi

Makale Geliş Tarihi: 31.01.2022

Makale Kabul Tarihi: 11.02.2022

Bozkurt, F. (2022). +{DAn} durum biçim birimi (yükleyenlerin üye yapısı ve anlamsal rolleri) adlı eser üzerine.
BUGU Dil ve Eğitim Dergisi, 3(1), 102-105. <http://dx.doi.org/10.46321/bugu.78>

+{DAn} DURUM BİÇİM BİRİMİ (YÜKLEYENLERİN ÜYE YAPISI VE ANLAMSAL ROLLERİ) ADLI ESER ÜZERİNE

ABOUT OF THE “+{DAn} DURUM BİÇİM BİRİMİ (YÜKLEYENLERİN ÜYE YAPISI VE ANLAMSAL ROLLERİ)” NAMED BOOK

Dr. Öğr. Üyesi Ferdi BOZKURT

Anadolu Üniversitesi ferdib@anadolu.edu.tr ORCID

Ø. Giriş:

Dil bilgisinin çalışma alanlarından biri olan biçim bilgisi konusunda yapılan çalışmalar eklemeli bir dil olan Türkçenin daha iyi anlaşılabilmesinde anahtar rol üstlenmektedir.

Biçim bilgisi, ses bilgisi, anlam bilgisi ve söz dizimi ile doğrudan ilişkilidir. Bir biçim birimin her yönüyle ele alınabilmesi dil bilgisinin hemen hemen her alt alanı üzerine düşünmeyi gerektirmektedir. Bağımlı bir biçim birimin (=ekin) sözcüğe eklenme süreci ses bilgisiyle, eklendikten sonra diğer sözcüklerle kurduğu ilişkiler söz dizimle ve derin yapıda kurduğu ilişkiler ise anlam bilgisiyle açıklanabilir.

Biçim birimler dilin kullanımı sırasında ihtiyaca göre şekillenir ve dizilir. Gerek bağımsız (=sözcükler) gerekse bağımlı biçim birimlerin birbirini tamamladığı görülür. Söz dizimi açısından baktığımızda bir tümcede hiçbir yapı gelişigüzel yer almaz. Durum biçim birimleri buna iyi bir örnektir. Durum biçim birimleri yönetici pozisyonunda olan bağımsız bir biçim birim (=eylem) tarafından tümleci pozisyonunda olan başka bir bağımsız biçim birime (=ada) yönetim altında yüklenmektedirler. Bu da dilimizin işleyişinin ne kadar sistematik olduğunu göstermektedir.

Ses bilgisi, biçim bilgisi, söz dizimi, köken bilgisi vb. dallardan sadece biri yerine en azından birkaç dalın birbirleriyle ilişkisi üzerine yapılan çalışmalar ise Türklük bilimi çalışmalarında çoklu ve geniş bakış açısını beslemektedir.

1. Eser Hakkında:

Eserin Künyesi şöyledir:

Nazmi ALAN, +{DAn} Durum Biçim Birimi (Yükleyenlerin Üye Yapısı ve Anlamsal Rollerini),
Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara 2021, 289 Sayfa.

+{DAn} *Durum Biçim Birimi (Yükleyenlerin Üye Yapısı ve Anlamsal Roller)* adlı eser Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Türk Dil Kurumu Yayınları arasında 1414 numaralı yayın olarak basılmıştır. Eserin inceleycileri Prof. Dr. Kerime ÜSTÜNOVA ve Doç. Dr. Selma GÜLSEVİN'dir.

500 adet basılan eserin 1. baskısı 2021 yılının Eylül ayında yapılmıştır.

2. **+{DAn} *Durum Biçim Birimi (Yükleyenlerin Üye Yapısı ve Anlamsal Roller)* Adlı Eser Üzerine:**

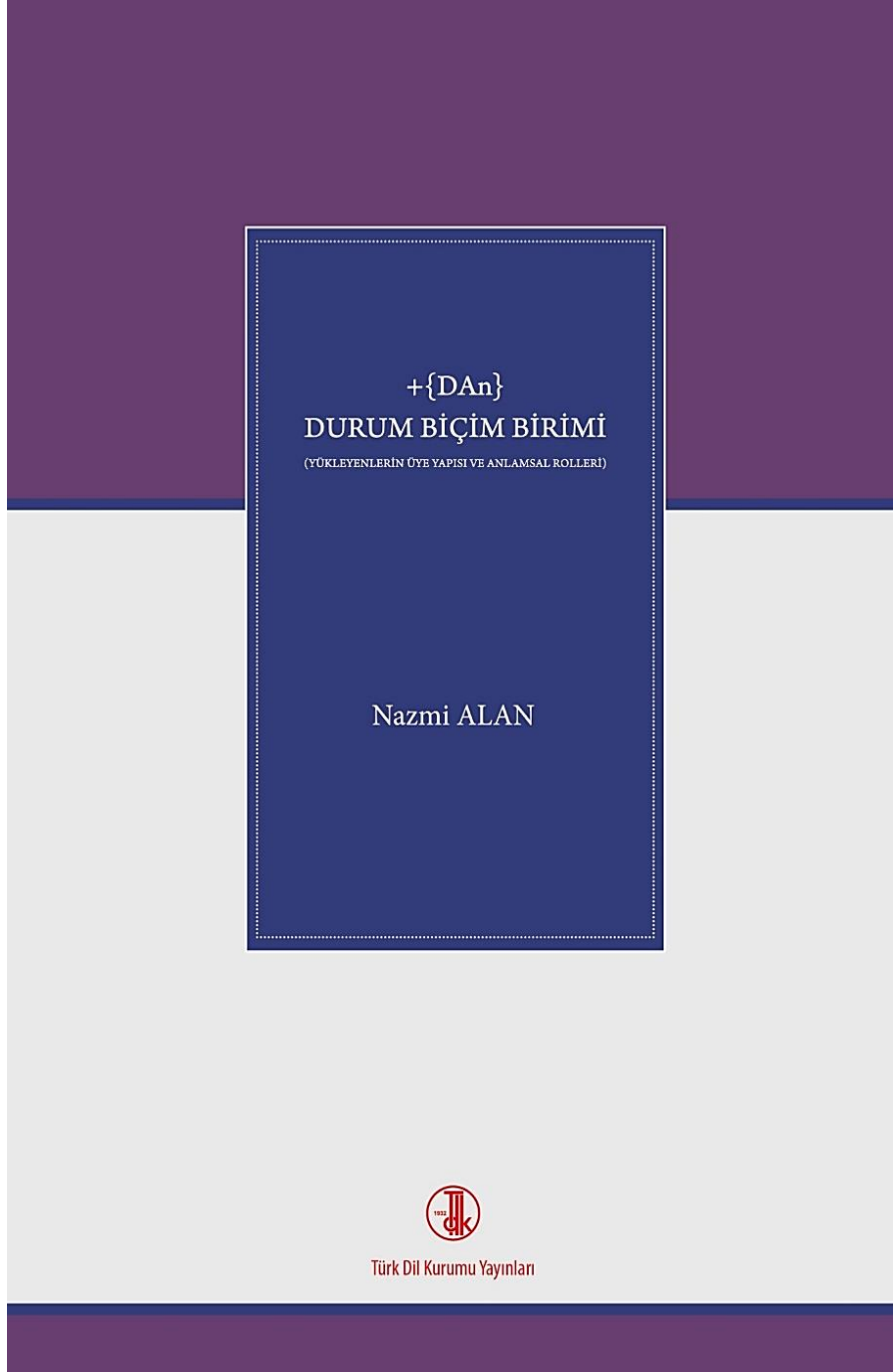

Foto 1: *+{DAn} Durum Biçim Birimi (Yükleyenlerin Üye Yapısı ve Anlamsal Roller)* adlı eserin kapak görüntüsü

Eklemeli bir dil olan Türkçenin işleyişini ortaya koyabilmek için bağımlı biçim birimlerin (=eklerin) ayrıntılarıyla ele alınması önemlidir. Bağımlı biçimlerin birçoğunun çok işlevli olmaları, işlevlerinin sadece eklendikleri sözcükle sınırlı olmamaları, gerek anlam gerek söz dizimsel yapıda görev üstlenmelerinden ötürü üzerlerinde daha çok çalışmayı gerekli kılmaktadır. Bu tarz çalışmalardan biri de bir durum biçim biriminden hareketle yazılmış Nazmi ALAN'ın 2021 yılında Türk Dil Kurumu Yayınlarından çıkmış olan çalışmadır.

Bu çalışmada +{DAn} durum biçim birimi, geleneksel durum çalışmalarından ziyade modern dil bilimin durum sistemine bakışından hareketle *durum dil bilgisi (case grammar)*, *istem dil bilgisi (valency grammar)*, *üye yapısının (argument structure)* ve *anlamsal rol (semantic roles)* yaklaşımlarının ortaya koyduğu temel ilke ve kavramlar esas alınarak incelenmiştir.

Bu çalışmada, Türkiye Türkçesinde üyelerine +{DAn} durum biçim birimi yükleyen eylemler ele alınmıştır. Bu kapsamda 815 anlamda bu durumu yükleyen 468 eylem incelenmiştir. Yardımcı eylemlerden ise sadece et- ve ol- yardımcı eylemleriyle kurulan birleşik eylemler çalışmanın kapsamına alınmıştır.

Çalışmanın dikkat çekici yanlarından biri örneklerin seçiminde başvurulan yöntemdir. Örnekler, Türk edebiyatının Cumhuriyet Dönemi'nde yazılan roman, hikâye, şiir, tiyatro, anı, gezi yazısı, masal vd. gibi farklı türlerde 139 seçkin eserden oluşturulan bir derlemeden alınmıştır.

Çalışmanın birinci bölümünde *Temel Konular ve Kavramlar* başlığı altında Türkçede durum ulamı ayrıntılı bir şekilde ele alınmıştır. Ayrıca burada ad durumlarının adlandırılması meselesi tartışılmıştır. Bir durum biçim biriminin eylemle ad arasında söz dizimsel ilişkilerinin incelendiği çalışmada hem geleneksel söz dizimi yaklaşımlarından hem de çağdaş dil biliminde söz dizimi yaklaşımlarından bahsedilmiştir. Özellikle çalışmanın kuramsal alt yapısını oluşturan Chomsky'nin Üretici-Dönüşümsel Dil Bilgisinin alt kuramları olan *Yönetim Kuramı (Government Theory)*, *Durum Kuramı (Case Theory)*, *Rol Kuramı (Theta Theory)*, *Fillmore'un Durum Dil Bilgisi (Case Grammar)* ve ayrıca *üye yapısı (argument structure)* ve *anlamsal roller (semantic roles)* yaklaşımlarından ayrıntısıyla bahsedilmiştir.

İkinci bölümde, +{DAn} durum biçim birimi genel hatlarıyla ele alınmıştır. +{DAn} durum biçim biriminin tarihsel gelişimi, işlevleri, eş biçimlik özelliği, sözcüklerdeki dizim sırası, diğer durum biçim birimlerle nöbetleşmesi gibi konular üzerinde durulmuştur.

Üçüncü bölümde, üyelerine +{DAn} durum biçim birimi yükleyen eylemlerin üye yapılarının özelliklerine yer verilmiştir. Eylemlerin zorunlu tümleçlerine ve eklentilerine yani seçimlik olan tümleçlerine yüklediği +{DAn} durum biçim biriminden hareketle iki yönden ele alınmıştır.

Araştırmacı hem zorunlu tümleç olarak hem de eklenti olarak +{DAn} durum biçim birimi yükleyen eylemlerin üye yapılarından hareketle sadece +{DAn}; +{I} ve +{DAn}; +{DAn} ve +{A}; +{I}, +{DAn} ve +{A} şeklinde alt başlıklar tasnif etmiştir. Her başlığın altında yer alan eylemlerin durumu altta vermiş olduğumuz “çakmak” eyleminde olduğu gibi sunulmuştur:

Çakmak

1. *argo*. Sezmek, fark etmek, anlamak (KAL: 8. anlam; GTS: 7. Anlam)

ör. “Gözümüzden çakardı gönlümüzden geçeni, / Serilirdi kız gibi altımızda denizler.” (FNÇ-HD)

üye yapısı: zorunlu sadece +{DAn}

rolü: içerik/konu

2. *argo*. Bilgisi olmak, anlamak (GTS: 9. anlam; KAL: 10. anlam)

ör. “Siz program işi konuşacaksınız, ben ise *ondan* çakmam!” (MŞE-K)

ör. “Ay, *bu kadın İngilizceden* de çakıyor mu?” (RHK-BS)

üye yapısı: zorunlu sadece +{DAn}

rolü: içerik/konu

3. *argo*. (Sıfta veya imtihanında) Kalmak, başarılı olamamak (KAL: 11. anlam; GTS: 11. anlam)

ör. “Öğrenciliği boyunca *matematikten* çakmış biri, her akşam kasa defteri yazıyor,” (İA-İKG)

üye yapısı: zorunlusadece +{DAn}

rolü: içerik/konu

Bu bölümün üçüncü alt başlığında +{DAn} durum biçim birimi yükleyen eylemler anlam, yapı ve üye yapısı özelliklerinden hareketle sınıflandırılarak görselleştirilmiştir.

Çalışmanın dördüncü ve son bölümünde ise +{DAn} durum biçim birimi yükleyen eylemler ve bu eylemlerin üyelerinin yüklendiği anlamsal roller ele alınmıştır. Araştırmacı üçüncü bölümde, söz dizimsel yapıda +{DAn} durum biçim birimi yüklenmiş olan üyelerin mantıksal düzeyde yükledikleri anlamsal rollere yer vermiştir. Her üye yapısı altında, hangi anlamsal rollerin hangi eylemler tarafından yüklendiği örneklerle gösterilmiş; eylemlerin sergiledikleri ortak özelliklerden hareketle açıklamalara yer verilmiştir. Üçüncü bölümde olduğu gibi rollerin istatistiksel değerleri şekillerle burada da görselleştirilmiştir.

Araştırmacı +{DAn} durum biçim birimini yüklenen üyelerin mantıksal düzeyde *kaynak*, *sebep*, *içerik/konu*, *uyarıcı*, *güzergâh*, *materyal*, *faydalanan*, *söyleyen* ve *miktar* olmak üzere dokuz farklı anlamsal rol yüklediğini söyler. Bu rollerin içinde +{DAn} durum biçim biriminin en fazla *kaynak* rolünde, en az ise *miktar* rolünde olduğunu belirtmektedir.

Çalışmanın sonuç kısmında +{DAn} durum biçim birimini yükleyen 815 anlama sahip 468 eylemin gerek söz dizimsel gerekse de anlamsal özelliklerinden hareketle dağılımları verilmiştir. Ayrıca çalışmada geçen terimlerin listesi Türkçe ve İngilizce karşılığı olmak üzere eserin sonunda yer verilmiştir.

Bir durum biçim birimden yola çıkılarak eylemlerle adlar arasında kurulan söz dizimsel ve anlamsal ilişkinin saptandığı bu çalışma kullanılan diğer durumlar için de örnek bir çalışma olarak görülebilir.

Kaynaklar

Alan, N. (2021). *+{DAn} durum biçim birimi (yükleyenlerin üye yapısı ve anlamsal rolleri)*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.

